

УДК 355.318:355.433.4:316.776.23

О. В. Лавніченко

І. І. Ліпатов

С. П. Павлов

ПІДТРИМАННЯ БОЄЗДАТНОСТІ З'ЄДНАНЬ (ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН) НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС УЧАСТІ В ОБ'ЄДНАНИХ ОПЕРАЦІЯХ, БОЙОВИХ ДІЯХ

Обґрунтовано зміст діяльності органів військового управління і структур морально-психологічного забезпечення з підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) Національної гвардії України під час їхньої участі в об'єднаних операціях, бойових діях. Визначено напрями діяльності органів військового управління і структур морально-психологічного забезпечення з підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) Національної гвардії України.

Ключові слова: боєздатність підрозділів, військових частин та з'єднань, підтримання боєздатності, напрями діяльності органів військового управління з підтримання боєздатності, морально-психологічне забезпечення підтримання боєздатності.

Постановка проблеми. Застосування у бойових діях систем високоточної зброї і залпового вогню, боєприпасів об'ємного вибуху та з індивідуальним наведенням, авіації, безпілотних літальних апаратів створює передумови для завдання бойовим підрозділам великих втрат за невеликий проміжок часу, а також для порушення систем управління та всебічного забезпечення.

Залежно від ступеня впливу зброї противника боєздатність з'єднань (військових частин) може бути втрачена частково або повністю. При цьому вважається, що частина або з'єднання частково втрачає бойову здатність у разі втрат в особовому складі і бойовій техніці до 50 – 60 % та за умови збереження військового управління.

Порушення управління військами і вихід з ладу понад 50 – 60 % сил і засобів призводять до повної втрати боєздатності, тому що без управління війська перетворюються на натовп озброєних людей, не здатних виконувати бойові завдання. Про це наочно свідчать уроки минулих війн і битв.

Тому боєздатність з'єднань (військових частин) має підтримуватися і за необхідності швидко відновлюватися до такого рівня, за якого забезпечуватиметься успішне виконання бойових завдань.

Результати аналізу повідомлень з районів ведення бойових дій показують, що під час

наступальних і оборонних дій окремі з'єднання (військові частини) втрачають частково або повністю боєздатність, що свідчить про недостатньо продуману й організовану роботу насамперед органів військового управління і структур морально-психологічного забезпечення (МПЗ) із підтримання боєздатності. Це визначає актуальну проблему, вирішення якої дасть змогу підвищити якість діяльності органів військового управління і структур МПЗ із підтримання боєздатності з'єднань (військової частини) Національної гвардії України (НГУ) під час ведення бойових дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти наукового обґрунтування діяльності органів військового управління і структур МПЗ із підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ досліджували вчені С. В. Бelay, О. В. Лавніченко, І. І. Ліпатов, В. С. Васищев, О. О. Іллюк, М. І. Товма та ін. [4, 6]. У деяких наукових працях таких дослідників, як О. М. Керницький, В. І. Пасічник, М. І. Товма, аналізуються тільки окремі аспекти діяльності органів військового управління і структур МПЗ із підтримання боєздатності з'єднань (військових частин), без їхнього комплексного взаємозв'язку, не досліджується набутий досвід під час виконання спільних із Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями завдань у районах ведення бойових дій, зокрема, в

антитерористичній операції, операції Об'єднаних сил, у війні з Російською Федерацією.

Аналіз цих та інших джерел [1, 2, 3, 5, 7] свідчить, що:

– недостатньо уваги у наукових дослідженнях приділялося визначенню змісту роботи органів військового управління і структур МПЗ із підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ під час їхньої участі в об'єднаних операціях, бойових діях;

– бракує загальноприйнятого визначення поняття «підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ»;

– не здійснено аналізу дієвості проведених заходів з підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ під час ведення бойових дій у сучасних умовах;

– чимала кількість наявних теоретичних розробок щодо підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ під час ведення бойових дій у сучасних умовах досі ще не доведена до рівня практичних рекомендацій (документів) і застосування у практиці органів військового управління.

Питання визначення напрямів діяльності органів військового управління і структур морально-психологічного забезпечення з підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ до цього часу не були предметом спеціального наукового дослідження. Вивчалися лише окремі аспекти цієї проблеми, але необхідність її ґрунтовного розроблення обумовлюється практичними запитами і потребами НГУ в сучасних умовах. Тому виникло протиріччя між необхідністю науково обґрунтованого проведення заходів з підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ під час ведення бойових дій у сучасних умовах і неможливістю це здійснити через те, що такі заходи не розроблені.

Існуючі напрацювання і рекомендації органам військового управління Збройних Сил України щодо підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) не повною мірою відповідають діяльності органів управління Національної гвардії України і структур МПЗ із підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ в сучасних умовах ведення бойових дій.

У зв'язку із цим актуальність зазначеної проблеми, недостатнє її теоретичне вивчення і практичне розроблення й обумовили необхідність визначення напрямів діяльності органів військового управління і структур МПЗ

із підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ.

Метою статті є визначення напрямів діяльності органів військового управління і структур морально-психологічного забезпечення з підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) Національної гвардії України.

Виклад основного матеріалу. З огляду на результати наукових досліджень та аналізу деяких керівних документів, на думку авторів статті, під поняттям «підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ» слід розуміти діяльність командирів, штабів, органів військового управління, структур морально-психологічного забезпечення щодо їхньої здатності привести у бойову готовність, вести бойові дії, виконувати поставлені бойові завдання шляхом підтримання якості військового управління із забезпечення готовності підрозділів (військових частин) до виконання завдань за призначенням, забезпеченості їх озброєнням та військовою технікою, матеріальними засобами, підтримання в особового складу наявними силами і засобами МПЗ морально-психологічного стану, його психічної стійкості та психологічної готовності на рівні, який забезпечує виконання поставлених завдань.

Проблема збереження боєздатності виникла й існувала практично з моменту зародження війн. Навіть тоді, коли бій вівся із застосуванням найпростіших видів зброї, військо зазнавало втрат, хоча й не таких великих, за сучасними мірками, але їх треба було якось поповнювати.

Удосконалення засобів збройної боротьби й ускладнення воєнних дій спричинили збільшення бойових втрат. Усе це загострювало проблему підтримання і відновлення боєздатності військ тому, що боєздатність з'єднань (військових частин) має, по-перше, підтримуватися під час приведення у бойову готовність, підготовки і ведення бойових дій, а по-друге, – у разі необхідності швидко відновлюватися до такого рівня, який забезпечує успішне виконання завдань.

Також вишукувалися різні шляхи вирішення проблеми збереження боєздатності за іншими її складниками. Насамперед вживали заходів для того, щоб зменшити втрати у бою, поліпшити захисне спорядження воїна. Водночас із цим удосконалювалися тактичні заходи, використовувалися такі способи ведення бою, які забезпечували військам тривале ведення протистояння із противником.

У найбільш завершеному вигляді система підтримання боєздатності військ склалася під час Другої світової війни. Масоване застосування воюючими сторонами таких ефективних засобів збройної боротьби, як артилерія, танки, авіація, зумовило значне зростання бойових втрат і матеріальних витрат армій, що воюють (табл. 1).

У таких умовах, у процесі бойових дій було запропоновано дієву систему підтримання. Вона містить у собі:

– по-перше, безперервну, цілеспрямовану підготовку резервів;

– по-друге, чітку систему матеріального забезпечення військ, яка базується на широкому спектрі маневрів матеріальних засобів, створенні мобільних резервів боєприпасів, палива, продовольства на транспортних засобах, централізованому використанні транспорту;

– по-третє, ефективну систему технічного забезпечення, яка спирається на впровадження прогресивних методів ремонту техніки, що забезпечують її швидке відновлення (у стаціонарних умовах застосовувався потоковий метод ремонту, а у польових – агрегатний).

Набутий у минулих війнах досвід підтримання боєздатності військ у своїй основі зберігає цінність і в сучасних умовах. Водночас виникло багато нових обставин, які значно ускладнюють вирішення цієї проблеми. Це пов'язано насамперед з появою і широким розвитком засобів масового ураження, а також систем високоточної зброї, які можуть застосовуватися раптово у масовому масштабі як під час підготовки, так і в ході ведення бою, уражати одночасно всі елементи бойового

порядку – не тільки перші, а й другі ешелони, резерви, тилові частини та підрозділи, незалежно від їхньої віддаленості від лінії фронту. Сьогодні ймовірність миттєвого знищення окремих елементів бойового порядку підрозділу і частини, порушення системи управління і зв'язку, бойового, технічного, тилового забезпечення, як показав досвід війни у зоні Перської затоки, інших конфліктів, війн на Близькому Сході, у Югославії, а особливо ведення бойових дій в Україні, стає реальністю.

Безумовно, ці обставини надзвичайно ускладнюють здійснення заходів з відновлення боєздатності підрозділів, багато в чому змінюють їхні характер та способи проведення. Насамперед командири і штаби повинні вжити всіх заходів для того, щоб не допустити виникнення кризової ситуації, запобігти масовим втратам, своєчасно провести заходи щодо захисту особового складу від ураження високоточною зброєю противника, а у разі її застосування – зберегти стійкість управління, негайно розпочати ліквідацію наслідків вогневих ударів, привести підрозділи у стан готовності до виконання бойових завдань.

Необхідно також підкреслити важливість здійснення активних превентивних заходів захисного характеру, спрямованих на те, щоб зберегти боєздатність військ, послабити дію вогневого удару противника.

Заходи, що проводяться з метою підтримання боєздатності підрозділів, певною мірою взаємопов'язані з тими, що здійснюються на користь їхнього захисту від високоточної зброї. У практиці бойової діяльності ці заходи поділяють на тактичні та спеціальні.

Таблиця 1 – Втрати дивізій за час проведення наступальної операції у третьому періоді Другої світової війни

№ пор.	Втрати	Показник втрат, %
1	В особовому складі	до 50 – 60
2	В органах військового управління: – в армійській ланці – у корпусній і дивізійній ланках – у батальйонній ланці	10 – 15 40 – 50 до 70 – 80
3	Середній вихід з ладу бойової техніки становив: – у дивізії – у полках	18 – 32 33 – 46
	При цьому: – техніка не підлягала відновленню – техніка потребувала поточного ремонту – техніка потребувала середнього ремонту – техніка потребувала капітального ремонту	близько 30 32 – 35 20 – 23 12 – 13

До заходів тактичного характеру можуть бути віднесені:

- прогнозування можливого характеру застосування противником високоточної зброї та ймовірних наслідків ударів;
- своєчасне оповіщення військ про загрозу застосування противником нових видів зброї та вжиття заходів щодо виведення підрозділу з-під ударів;
- оптимальне розосередження бойового порядку підрозділів та його ретельне маскування;
- періодична зміна районів розташування пунктів управління, резервів, вогневих позицій, тилових підрозділів;
- вибір найбільш доцільних тактичних прийомів ведення бойових дій та подолання зон руйнувань, загороджень;
- за необхідності організація швидкого відновлення порушеного управління військами;
- посилення чи заміна підрозділів, які втратили боєздатність;
- створення (за необхідності) зведених формувань, поповнення їх особовим складом і технікою, а також проведення бойового злагоджування.

До заходів спеціального характеру з підтримання боєздатності підрозділів зазвичай відносять такі, як:

- радіаційна і хімічна розвідка районів ураження;
- інженерне обладнання займаних військами районів, підготовка та відновлення шляхів маневру;
- використання індивідуальних засобів захисту, захисних властивостей бойової техніки, транспорту та місцевості;
- забезпечення підрозділів засобами захисту;
- контроль радіоактивного зараження особового складу, озброєння, матеріальних засобів та води;
- санітарно-гігієнічні та профілактичні заходи;
- рятувальні роботи, лікувально-евакуаційні заходи;
- спеціальна обробка підрозділів.

Усі ці питання відображаються у рішенні командира на бій та під час постановки підрозділам бойових завдань, організації взаємодії та всебічного забезпечення.

Під час підтримання наявними силами і засобами МПЗ морально-психологічного стану особового складу, його психічної стійкості та психологічної готовності на рівні, який забезпечує виконання поставлених завдань, треба зважати на те, що крім втрат від дій ворога, на втрату боєздатності також впливають фізичне і нервово виснаження, голод, холод тощо. Саме для цього за необхідності слід здійснювати ротацию підрозділів (військових частин). При цьому, як показує досвід участі армії Ізраїлю у бойових діях, треба враховувати, що

максимальний термін до настання нервового виснаження для досвідченого і мотивованого підрозділу – близько 30 днів, а сон повинен бути не пізніше ніж за 48 годин.

Поряд із цим необхідно також брати до уваги те, що найбільше демотивують і лякають військовослужбовців без бойового досвіду такі фактори стресу, як: світло – трасери, спалахи вибухів, вогонь; запахи – запах гару і паленого м'яса; шум – вибухи, свист, гуркіт; крики – командири, поранені, помираючі.

Тому під час підтримання боєздатності, у ході підготовки до ведення бойових дій командирам та їхнім заступникам по роботі з особовим складом важливо хоча б частково підготувати військовослужбовців до цих факторів стресу (світло, запахи, шум, крики), щоб вони не відволікалися від своїх бойових завдань і працювали, незважаючи на неприродну і небезпечну обстановку.

Висновки

Вивчивши питання підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) Національної гвардії України під час їхньої участі в об'єднаних операціях, бойових діях, можна зробити такі висновки.

1. Сучасні умови, в яких частини і підрозділи НГУ виконують службово-бойові завдання, постійно спонукають до визначення й удосконалення найбільш раціональних способів підтримання, а за необхідності – й відновлення їхньої боєздатності.

2. Боєздатність формувань НГУ – характеристика спроможності формувань військ (сил) вести бойові дії (виконувати певні службово-бойові завдання) і реалізовувати бойові можливості; це одна з основних складових бойової готовності. Вона залежить від укомплектованості, бойової виучки, бойової злагоженості, високого морального стану і психологічної підготовки, а також морально-психологічних якостей особового складу, підготовленості командних кадрів та штабів, бойових, санітарних та психогенних втрат, можливостей їхнього підтримання і відновлення, забезпеченості технічними й матеріальними засобами, наявністю відповідних запасів та інших чинників. Боєздатність угруповання військ (сил) може бути втрачена у випадках знищення певної кількості його частин і підрозділів, а також подавлення або знищення його об'єктів. Збереження (підтримання і відновлення) боєздатності військ (сил) – найважливіше завдання командирів і штабів.

3. Підтримання є складником одного з головних принципів військового мистецтва – це своєчасність підтримання і відновлення боєздатності. Механізм реалізації цього принципу

дуже складний через велику кількість факторів, які тією чи іншою мірою (окремо або у своїй сукупності) впливають на боєздатність військ (сил). І кожен із них також перебуває у прямій або опосередкованій залежності від якості й ефективності роботи державних, військових органів управління, військово-промислових структур, що їх забезпечують, від ступеня взаємодії, рівня персональної відповідальності посадових осіб за стан боєздатності підрозділу (військової частини).

4. Під поняттям «підтримання боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ» слід розуміти діяльність командирів, штабів, органів військового управління, структур морально-психологічного забезпечення щодо їхньої здатності привести у бойову готовність, вести бойові дії, виконувати поставлені бойові завдання шляхом підтримання якості військового управління із забезпечення готовності підрозділів (військових частин) до виконання завдань за призначенням, забезпеченості їх озброєнням та військовою технікою, матеріальними засобами, підтримання в особового складу наявними силами і засобами МПЗ морально-психологічного стану, його психічної стійкості та психологічної готовності на рівні, який забезпечує виконання поставлених завдань.

5. Заходи, що проводяться з метою підтримання боєздатності підрозділів, певною мірою взаємопов'язані з тими, що здійснюються на користь їхнього захисту від високоточної зброї. У практиці бойової діяльності такі заходи поділяють на тактичні та спеціальні.

6. Під час підтримання наявними силами і засобами МПЗ морально-психологічного стану особового складу, його психічної стійкості та психологічної готовності на рівні, який забезпечує виконання поставлених завдань, треба зважати на те, що крім втрат від дій ворога, на втрату боєздатності також впливають фізичне і нервові виснаження, голод, холод тощо. Саме для цього за необхідності слід проводити ротацію підрозділів (військових частин).

Надалі у дослідженнях передбачається здійснити аналіз дієвості заходів, які проводили у з'єднаннях (військових частинах) НГУ, з підтримання боєздатності під час ведення бойових дій у сучасних умовах.

Перелік джерел посилання

1. Про організацію морально-психологічного забезпечення участі Національної гвардії України в операції Об'єднаних сил : наказ командувача НГУ від 23.04.2018 р. № 210. URL: <http://surl.li/ruav> (дата звернення: 15.12.2022).

2. Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, які брали участь в антитерористичній операції, під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів) : наказ Міністерства України від 09.12.2015 р. № 702. URL: <http://surl.li/eeonk> (дата звернення: 15.12.2022).

3. Про внесення змін до наказу Міністерства оборони України від 09.12.2015 р. № 702 : наказ Міністерства України від 11.12.2019 р. № 629. URL: <http://surl.li/eeonk> (дата звернення: 15.12.2022).

4. Бойові документи морально-психологічного забезпечення виконання службово-бойових завдань силами Національної гвардії України : навч. посіб. / І. І. Ліпатов та ін. ; за заг. ред. Я. Б. Сподара. Харків : НА НГУ, 2021. 184 с.

5. Ліпатов І. І., Пасічник В. І., Ліпатова С. Л., Товма І. М. Морально-психологічне забезпечення дій формувань Національної гвардії України : навч. посіб. Харків : НА НГУ, 2017. 173 с.

6. Організація підготовки та проведення командно-штабного навчання : навч. посіб. / І. І. Ліпатов та ін. Харків : НА НГУ, 2022. 237 с.

7. Організація відновлення боєздатності підрозділу (військової частини) НГУ після виконання службово-бойових завдань : практик. рек. / О. В. Лавніченко та ін. Харків : НА НГУ, 2016. 47 с.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2023 р.

UDC 355.318:355.433.4:316.776.23

O. Lavnichenko, I. Lipatov, S. Pavlov

MAINTAINING THE COMBAT CAPABILITY OF FORMATIONS (MILITARY UNITS) OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE DURING PARTICIPATION IN JOINT OPERATIONS, HOSTILITIES

According to the results of scientific research and analysis of guiding documents, according to the authors of the article, the concept of maintaining the combat capability of formations (military units) of the NSU should be understood as the activities of commanders, headquarters, management bodies, moral and psychological support

structures regarding their ability to put on alert, conduct hostilities, perform combat missions by maintaining the quality of management to ensure the readiness of units (military units) to perform tasks for purpose, provision of their weapons and military equipment, material means, maintenance of personnel, available forces and means of the MPZ of the moral and psychological state, its mental stability and psychological readiness for an equal level that ensures the fulfillment of the tasks.

The improvement of the means of armed struggle and the complication of hostilities led to an increase in combat losses. All this exacerbated the problem of maintaining the combat capability of the troops because the combat capability of formations (military units) should first of all be maintained when put on alert, training and conducting combat operations, and secondly, if necessary, quickly recover to a level that ensures the successful completion of tasks.

The experience gained in past wars to maintain the combat capability of troops basically retains value in modern conditions. But at the same time, many new circumstances have arisen that greatly complicate the solution of this problem. This is primarily due to the emergence and widespread development of the means of mass destruction, as well as systems of high-precision weapons, which can be used suddenly on a massive scale both during training and during combat, to simultaneously hit all elements of the combat order – not only the first, but also the second echelons, reserves, rear units and units, regardless of their distance from the front line. Today, the likelihood of instant destruction of certain elements of the combat order of a unit and a unit, violation of the control and communication system, combat, technical, logistics support, as shown by the experience of war in the Persian Gulf, other conflicts, wars in the Middle East, Yugoslavia and especially combat operations in Ukraine, is becoming a reality.

Of course, these circumstances make it extremely difficult to implement support measures, and if necessary, restore the combat capability of units, in many respects change their nature and methods of conduct.

In the practice of combat activities, they are divided into tactical and special. They are reflected in the decision of the commander to battle, in setting up combat missions for units, organizing interaction and comprehensive support.

When maintaining the moral and psychological state of the personnel, their mental stability and psychological readiness at the level that ensures the fulfillment of the tasks set, it is necessary to take into account the fact that in addition to losses from the influence of the enemy, the loss of combat capability is also affected by physical and nervous exhaustion, hunger, cold, etc. For this purpose, if necessary, the rotation of units (military units) should be carried out.

At the same time, as the experience of the Israeli army's participation in hostilities shows, it should be borne in mind that the maximum period before the onset of nervous exhaustion for an experienced and motivated unit is about 30 days, and sleep should be no later than 48 hours.

It is also necessary to take into account the fact that most of all it demotivates and frightens such stress factors as: light – tracers, flashes of explosions, fire; smells – the smell of burning and burnt meat; noise – explosions, whistles, roars; shouts – commanders, wounded, dying.

Therefore, when maintaining combat capability, during preparation for combat operations, it is important for commanders and their deputies to work with personnel to at least partially prepare servicemen for these stress factors (light, smells, noise, screams) so that they are not distracted from their combat missions and work, despite the unnatural and dangerous environment.

Keywords: combat capability of units, military units and formations, maintenance of combat capability, directions of activity of management bodies to maintain combat capability, moral and psychological support for maintaining combat capability.

Лавніченко Олександр Васильович – заслужений працівник освіти України, кандидат військових наук, доцент, професор кафедри оперативного мистецтва Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0001-7873-6809>

Ліпатов Іван Іванович – заслужений працівник освіти України, кандидат психологічних наук, професор, професор кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0002-6931-6682>

Павлов Сергій Петрович – кандидат технічних наук, доцент, начальник оперативного факультету Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0001-8888-3650>